

Logica.

1. **Notio:** In philosophia tractanda proficiscendum est a logica,¹⁾ non quia est primum obiectum cognitionis nostrae; immo teste historia et ex natura rei est ultimum obiectum cognitionis reflexae; neque „quia ipsa sit facilior scientiis ceteris . . . sed quia aliae scientiae ab ipsa dependent“.²⁾ (Fuerunt, qui inciperent a theologia (Ontologistae) vel a psychologia et critica (Cartesiani vel Kantiani) vel ab ontologia (Pantheistae, Hegeliani); sed primum est quaerendum, num et qua ratione possimus verum cognoscere, praesertim cum veteres et recentes Sophistae et Sceptici de hac quaestione multa moverint dubia.)

Logica igitur in genere est illa pars philosophiae, quae considerat res, in quantum referuntur ad intellectum; quare potest defini: *scientia de veritate cognitionis nostrae*. Obiectum igitur *materiale* sunt actus cognitionis, *formale* vero est eorum relatio ad verum cognoscendum. (Hac ratione distinguitur logica tum a psychologia, quae non solum considerat actus intellectus, sed etiam voluntatis eosque in quantum sunt affectiones subiectivae; tum ab ethica, quae tractat de actibus nostris, in quantum legibus morum conformes sunt.)

2. **Divisio:** Veritas in actibus intellectus potest distingui: *materialis* et *formalis*. Veritas *materialis* est conformitas cognitionis cum re cognita, *formalis* est conformitas actus mentis cum legibus cognoscendi. Ac proinde Logica dividitur iterum in *materialem* vel applicatam, quae etiam maior vel *critica* vocatur, et *formalem*, cui logicae purae vel *dialecticae* nomen est. — Nobis nunc de logica formali sive dialectica est disserendum.

Dialectica.

1. **Definitio:** Dialectica igitur (λογική επιστήμη), si *nominialis* definitio exhibetur, est ars disserendi a voce graeca διαλέγεσθαι et a more Socratico disputandi derivata; *realis* vero definitio est: *scientia de formali veritate actuum cognoscendi*. *Formalis* veritas, ut

¹⁾ Aristoteles, Metaphys. IV, 3. ²⁾ S. Thom. Opusc. 70, in lib. Boeth. de Trinit. q. 6, ad primum (Editio Lugduni 1572).

diximus, in eo est, ut debita forma cogitandi, i. e. ordo legesque, quas actus mentis sequi debent, serventur. (Unde S. Thomas logicam nominat „scientiam, quae est directiva ipsius actus rationis, per quam homo in ipso actu rationis ordinate et faciliter et sine errore procedit“.¹⁾ Quae definitio designat: a) obiectum *materiale* dialecticae, quod sunt actus intellectus; hoc obiectum materiale dialectica commune habet cum critica; b) obiectum *formale*, quod est ipse ordo et directio illorum actuum, et sic dialectica ab aliis scientiis, i. e. a psychologia et critica distinguitur; c) *finem* dialecticae, qui est rationem reddere expeditam ad recte cogitandum; quodsi ordo debitus servatur, etiam operatio mentis facilis efficitur neque periculum aberrandi a recta via timendum est. Et haec quidem definitio dialecticae vel verbis iisdem vel saltem re eadem ab omnibus fere philosophis recepta est.

Quodsi dialecticae solum formalem veritatem tribuimus, non confundenda est cum logica illa Kantianorum formalistica, quae docet illas leges cogitandi esse formas inanes, mere subiectivas a priori in mente latentes et innatas;²⁾ nam illae leges et praecepta logica abstracta sunt ab actuali nostra rerum cognitione, ita ut leges cogitandi fundentur in legibus essendi. In dialectica vero abstrahimus a materiali cognitionis veritate, solum considerantes eius formam, sicut scientia mathematica sola theoremata-formulasque explicat, abstrahens ab omni applicatione, quae ad scientias physicas, mechanicas, astronomicas etc. pertinet. Unde non necessarium videtur ipsam materiam cognitionis in definitione dialecticae exprimere.³⁾ A fortiori illam repudiamus dialecticam, quae cum Fichte, Hegel aliisque sola vi cogitandi universum mundum a priori producere nititur.⁴⁾

2. **Divisio:** Dialectica 1° *ratione status* est a) *scientia*, quia et leges cogitandi tradit, et earum rationem reddit ultimam easque systematice coniungit; b) *est ars*, quia regulas docet, quibus observatis mens ad veritatem cognoscendam pervenit; ars est enim ordinatio mediorum ad finem obtinendum; (et est ars *docens*, quatenus est systema normarum cogitandi; simulque ars *utens*, si adest habitus et facilitas adhibendi illas regulas recte cogitandi. Res enim sensu destitutae et animalia a natura ipsa ad operandum determinantur, homo vero ratione sua se ipsum determinat.) 2° *Ratione perfectionis* dialectica distinguitur: a) *naturalis*, quae omnibus hominibus plus vel minus inest et sufficit in rebus obviis; b) *artificialis*, seu philosophica, quae, studio et reflexione comparata, non quidem essentialiter differt a naturali, sed eam supponit atque perficit.

¹⁾ In I. I. Post. Analyt. lect. 1. n. 2 sq. ²⁾ Cfr. Trendelenburg, Logische Untersuchungen². I, 15 sq. ³⁾ Quare Commer, Logik (1897, p. 5), nimium videtur requirere definiens dialecticam: „Lehre von der Ordnung, welche unser Verstand in den Dingen findet, insofern sie Gegenstand d. Erkenntnis sind.“ Cfr. Wundt, Logik² 1893, I, p. 5 sq. ⁴⁾ Cfr. Schmid, Erkenntnislehre II, 180 sq.

(3° Ratione *materiae* potest cum plerisque auctoribus dividi in duas partes: prior agit de formis *simplicibus* cogitandi; altera de formis *compositis* cogitandi. Quum autem tres sint operationes primitivae mentis¹⁾, quae obiectum materiale dialecticae constituunt: simplex apprehensio, iudicium, ratiocinium, pars prior iterum in tres partes sive libros dividi potest, quorum primus de simplici apprehensione eiusque signo externo, secundus de iudicio, tertius de ratiocinio tractat.)

3. **Utilitas et historia dialecticae.** Omnibus patet, nullam sine dialectica posse esse scientiam²⁾, unde a S. Augustino et S. Thoma „ars artium et scientia scientiarum“ appellatur. Ac primum quidem apud Indos (Gotama in Njaja = ratiocinium) exordium sumpsisse videtur; neque vero rationem scientiae induit nisi tempore magnorum illorum sanae philosophiae parentum: Socratis († 400), qui dialogis suis quid conceptus significant investigavit; deinde Platonis († 348), qui definitionibus rectis operam dedit, ac praesertim Aristotelis († 322), qui integrum systema dialecticae constituit tanta sagacitate et perfectione, ut usque modo vix quidquam adderetur vel immutaretur.³⁾ (Cuius organum, sic vocatum ab Andronico Rhodio (70 a. Chr.), ab omnibus philosophis, exceptis Epicureis et Scepticis, receptum, praesertim in scholis christianis semper adhibebatur, primum iuxta „introductionem“ (εἰσαγωγή) Porphyrii († 304 p. Chr.), deinde in occidente iuxta latinam Boethii interpretationem. In scholis medii aevi summula logica, interpretatio Aristotelis, Petri Hispani Papae Iohannis XXI († 1277), in usu erat, et principes scholae scholasticae de re logica optime meruerunt. Albertus Magnus († 1280) tum expositiones scripsit in totam Aristotelis dialecticam, tum in operibus suis permultis: „Summa theologiae, Summa de creaturis, Commentaria s. Scripturae, in Dionysium Areopagitam et Petrum Lombardum (20 vol. in folio in editione 1651) saepe quaestiones logicas tangit. Neque minus studii eius discipulus, S. Thomas Aquinas († 1274), angelus scholae dictus, in logica explicanda collocavit, commentans Aristotelis opera et expresse de rebus logicis tractans.⁴⁾

¹⁾ Cfr. rationem quam reddit S. Thom. S. Th. I, q. 58, a. 4. ²⁾ Cicero de oratore, IV (16). Quid Leibnitiis de dialectica, eiusque utilitate senserit, vide eius „Opera philos.“ edit. Erdmann, p. 421 sq. ³⁾ En scripta logica Aristotelis: a) *κατηγορίαι*, categoriae i. e. doctrina de summis conceptibus; b) *περὶ ἐρμηνείας*, de iudicio et propositione; c) *ἀναλότικα πρότερα*, de syllogismo; d) *ἀναλότικα ὕστερα*, de demonstratione, definitione et divisione; e) *τόπικα*, de argumentatione probabili; f) *περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων*, de falsa argumentatione sive de fallaciis. Cfr. editionem graecam et latinam Academiae regiae Borussiae, Berolini 1831; necnon Scholia in Aristotelem ibid. 1836; porro Commentaria in Aristotelem Graeca, Berolini 1887. ⁴⁾ Praeter illas quaestiones logicas, quas doctor angelicus in operibus suis (17 vol. in folio in edit. 1570),

Postquam autem a saec. XVI. doctrina scholastica negligi coepta est, etiam dialectica Aristotelis parvi aestimabatur. (Inprimis Baco de Verulam († 1626), reiciens syllogismum deductivum, „Novo organo“ suo novam cognitionis theoriam experientiâ sensuum fretus statuit, deinde Cartesius († 1650) logicam mentem magis corrumpere quam perficere arbitratus est. Neque mirum, quod reiecto scientiarum validissimo instrumento, ex illo tempore tot falsa sensistarum (Hobbes, Locke, Gassendi etc.), pantheistarum (Spinoza, Schelling etc.), idealistarum (Berkeley, Kant, Fichte, Hegel etc.) systemata excogitata sunt.) In scholis autem catholicis auctoritas Aristotelis eiusque logica semper vigeat. Nostris vero temporibus plerique magni nominis philosophi ut Trendelenburg,¹⁾ Ueberweg,²⁾ Ulrici,³⁾ Sigwart,⁴⁾ Prantl,⁵⁾ Harms,⁶⁾ J. Hoppe,⁷⁾ Wundt⁸⁾ et alii multi ad dialecticam Aristotelis reverti coeperunt, quod omnibus scientiis et praesertim philosophiae magnae fore utilitati speramus.⁹⁾

Pars prima: De formis primitivis cogitandi.

Liber primus: Simplex apprehensio.

Caput I: De ideis.

§ 1. De natura ideae.

1. **Origo simplicis apprehensionis:** Simplex apprehensio (einfache Wahrnehmung) ut melius intelligatur, quid sit, expedire vide-

praesertim vero in „*Summa theologiae*“, in libris „*Contra Gentes*“, in „*Quaestionibus disputatis*“ et alibi saepe explicat, multa „*Opuscula*“ de rebus logicis scripsit (opusc. 37—49 in editione Lugduni 1572). Confer Englert, *Logica ex operibus s. Thomae iuxta cursum philos. Cosmi Alamanni*, 1901. Porro Stöckl, *Gesch. d. Phil. des Mittelalters*, Bd. 2. Grimmich, *Lehrbuch der theor. Philos.* 1893, p. 9; Wohlmuth, *Lehrbuch d. Philos. von Stöckl* 8 1905, p. 426—456. — De auctoritate Aristotelis et Platonis apud scholasticos cfr. Schneid, *Aristoteles in der Scholastik*, 1875; K. Werner, *der hl. Thomas von Aquino*, 1859, 3 vol.; Nolte-Gonzalez, *Philosophie des hl. Thomas*, 1885, 3 vol.; Willmann, *Gesch. des Idealismus*, II, §§ 56, 57, 68; v. Hertling, *Albertus Magnus (Festschrift)* 1880. ¹⁾ *Geschichte der Kategorien*, 1846; *Logische Untersuchungen* 1870³. *Elementa logices Aristot.* 1892². ²⁾ *System d. Logik und Geschichte d. log. Lehren*, 1882⁵. ³⁾ *System d. Logik*, 1852. ⁴⁾ *Logik*, 2 vol., 1889—1893². ⁵⁾ *Geschichte d. Logik*, 4 vol., 1858—1870, nonnunquam plus aequo veteres reprehendens praesertim scholasticos. ⁶⁾ *Geschichte der Logik*, 1881. ⁷⁾ *Die gesamte Logik*, 1868. ⁸⁾ *Logik*, 3 vol., 1893—95², opus ingenti eruditione referunt, sed propter sententias nominalisticas et idealisticas in logica et systema voluntarismi evolutionistici in metaphysica et ethica caute adhibendum, quemadmodum etiam alia eiusdem auctoris opera. Etiam in dialectica Wundt nonnunquam ab Aristotele discedit. ⁹⁾ Vide plura de hac re: Überweg,